

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

चात्वा॑ला॒द्विष्णि॑यानुप॑ वपति॒ योनि॑र्वै य॒ज्ञस्य॑ चात्वा॑लं य॒ज्ञस्य॑
सयोनि॑त्वाय॑ दे॒वा वै य॒ज्ञं परा॑जयन्त॒ तमा॑ग्री॒ध्रात्पुन॑रपा॑जयन्नेत॒द्वै
य॒ज्ञस्याप॑राजितं॒ यदा॑ग्री॒ध्रं यदा॑ग्री॒ध्राद्विष्णि॑यान् वि॒हर॑ति॒ यदे॒व
य॒ज्ञस्याप॑राजितं॒ तत॑ ए॒वैन॑म्पुन॑स्तनुते॒ परा॑जित्ये॒व खलु॑ वा ए॒ते
य॑न्ति॒ ये ब॑हिष्पवमा॒नः सर्प॑न्ति बहिष्पवमा॒ने स्तु॑ते (१)

आ॒हाग्री॑द॒ग्रीन् वि॒ ह॑र ब॒र्हिः स्तृ॑णाहि॒ पुरो॑डाशा॒ः अलं॑
कुर्वि॑ति॒ य॒ज्ञमे॒वाप॑जित्य॒ पुन॑स्तन्वा॒ना य॒न्त्यङ्गा॑रै॒र्द्वे स॑वने॒ वि
ह॑रति॒ श॒लाका॑भिस्तृतीयः॑ सशु॒क्रत्वा॒याथो॒ सम्भ॑रत्ये॒वैन॑द्विष्णि॑या
वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के सोम॑मरक्षन्तेभ्योऽधि॒ सोम॑माह॑रन्तम॒न्ववा॑यन्तं
पर्य॑विशन्॒ य ए॒वं वेद॑ वि॒न्दते॑ (२)

परि॒वेष्टा॑रन्ते सोम॑पी॒थेन॒ व्या॑र्ध्यन्त॒ ते दे॒वेषु॑ सोम॑पी॒थमै॑च्छन्त॒
तां दे॒वा अ॑ब्रुव॒न्देद्वे॒ नाम॑नी॒ कुरु॑ध्वमथ॒ प्र वा॑प्स्यथ॒ न
वेत्य॑ग्नयो॒ वा अथ॑ धिष्णि॑यास्तस्मा॑द्विनामा॑ ब्राह्म॒णोऽर्धु॑कस्तेषां॒ ये
नेदि॑ष्ठम्पर्य॑विशन्ते सोम॑पी॒थं प्राप्नु॑वन्नाहवनीयं॒ आग्री॑धीयो॒ होत्री॑यो
मार्जा॑लीयस्तस्मा॑त्तेषु॒ जुह्व॑त्यतिहाय॒ वर्ष॑ङ्करोति॒ वि हि॑ (३)

ए॒ते सोम॑पी॒थेना॒र्ध्यन्त॑ दे॒वा वै याः प्राची॑राहु॒तीर॑जु॒हव॑र्ये
 पु॒रस्ता॑दसु॒रा आ॑स॒न्ताऽस्ता॑भिः प्राणु॑दन्त॒ याः प्र॒तीची॑र्ये
 प॒श्चादसु॒रा आ॑स॒न्ताऽस्ता॑भिरपा॒नुदन्त॑ प्राची॑र॒न्या आहु॑तयो हूयन्ते
 प्र॒त्यङ्मु॒खासी॑नो धि॒ष्णि॒या॒न्व्याघा॑रयति प॒श्चाच्चै॒व पु॒रस्ता॑च्च यज॑मानो
 भ्रात॑र्व्या॒न्म्र पु॑दते॒ तस्मा॑त्परा॑चीः प्र॒जाः प्र वी॑यन्ते प्र॒तीचीः॑ (४)

जा॒यन्ते॑ प्रा॒णा वा ए॒ते यद्धि॑ष्णि॒या यद॑ध्व॒र्युः प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्णि॒यानति॑सर्पे
 क॑र्षेत्प्र॒मायु॑कः स्या॒न्नाभि॑र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑ यद्धो॒तोर्ध्वः॑ खलु॒ वै
 नाभ्यै॑ प्रा॒णोऽवा॑ङ्पा॒नो यद॑ध्व॒र्युः प्र॒त्यङ्गो॑ता॒रमति॑सर्पे॒दपा॑ने
 प्रा॒णं द॑ध्यात् प्र॒मायु॑कः स्या॒न्नाध्व॑र्युरु॒पं गा॒येद्वा॒र्ग्वीर्यो॑ वा
 अ॒ध्व॒र्युर्यद॑ध्व॒र्युरु॒पं गा॒येदु॒द्गात्रे॑ (५)

वाच॑ः सम्प्र यच्छेदु॒पदा॑सु॒कास्य॑ वा॒र॒ख्या॑द्व॒ह्मवा॑दिनो॒ वदन्ति॑
 नास॑ऽस्थि॒ते सोमै॑ऽध्व॒र्युः प्र॒त्यङ्ग्स्सदो॑ऽती॒यादथ॑ क॒था दा॑क्षि॒णानि॑
 होतु॑मेति॒ यामो॑ हि स तेषां कस्मा॒ अहं॑ दे॒वा यामं॑ वा॒यामं॑ वा॒नु
 ज्ञास्य॑न्तीत्यु॒त्तरे॑णा॒ग्नीध्रं॑ प॒रीत्य॑ जुहोति दाक्षि॒णानि॑ न प्रा॒णान्ध॑सं
 क॑र्षति॒ न्यन्ये॑ धि॒ष्णि॒या उ॒प्यन्ते॑ नान्ये या॒न्निव॑प॒न्ति तेन॑ ता॒न्प्री॑णाति॒
 या॒न्न नि॒वप॑न्ति॒ यद॑नुदि॒शति॑ तेन॒ तान्॥ (६)

स्तु॒ते वि॒न्दते॑ हि वी॑यन्ते प्र॒तीची॑रुद्गात्र उ॒प्यन्ते॑ चतु॑र्दश च॥ [१]

सु॒व॒र्गाय॑ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वै॑स॒र्जनानि॑
 द्वाभ्यां॑ गा॒रु॒हप॑त्ये जुहोति द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॑ प्र॒तिष्ठि॑त्या॒

आग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमत आहवनीये जुहोति
 सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति देवान् वै सुवर्गं लोकं यतो
 रक्षाऽस्यजिघांसन्ते सोमैन राज्ञा रक्षाऽस्यपहत्यासुमात्मानं
 कृत्वा सुवर्गं लोकमायत्रक्षंसामनुपलाभायात्तः सोमो भवत्यर्थः (७)

वैसर्जनानि जुहोति रक्षंसामपहत्यै त्वं सोम तनूकृद्ध्य
 इत्याह तनूकृद्ध्येष द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य इत्याहान्यकृतानि हि
 रक्षाऽस्युरु यन्तासि वरूथमित्याहोरु णस्कृधीति वावैतदाह
 जुषाणो अमुराज्यस्य वेत्वित्याहासुमेव यजमानं कृत्वा सुवर्गं
 लोकं गमयति रक्षंसामनुपलाभाया सोमं ददते (८)

आ ग्राव्ण आ वायव्यान्या द्रोणकलशमुत्पत्नीमा
 नयन्त्यन्वनांसि प्र वर्तयन्ति यावदेवास्यास्ति तेन सह सुवर्गं
 लोकमेति नयंवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै
 ग्राव्णो वायव्यानि द्रोणकलशमाग्नीध्रे उप वासयति वि ह्येनं
 तैर्गृह्णते यथ्सहोपवासयेदपुवायेत सौम्यर्चा प्र पादयति स्वयां (९)

एवैनं देवतया प्र पादयत्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ
 सीदेत्याह यथायजुरेवैतद्यजमानो वा एतस्य पुरा गोप्ता भवत्येष
 वो देव सवितुः सोम इत्याह सवितृप्रसूत एवैनं देवताभ्यः सम्प्र
 यच्छत्येतत्त्वं सोम देवो देवानुपांगा इत्याह देवो ह्येष सन् (१०)

देवानुपैतीदमहम्मनुष्यो मनुष्यानित्याह मनुष्यो ३ ह्येष

सन्मनुष्यानुपैति यदेतद्यजुर्न ब्रूयादप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्सह
 प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याह प्रजयैव पशुभिः सहेमं लोकमुपावर्तते
 नमो देवेभ्य इत्याह नमस्कारो हि देवानां स्वधा पितृभ्य इत्याह
 स्वधाकारो हि (११)

पितृणामिदमहं निर्वरुणस्य पाशादित्याह वरुणपाशादेव
 निर्मुच्यतेऽग्नें व्रतपत आत्मनः पूर्वा तनूरादेयेत्याहुः को हि तद्वेद
 यद्वसीयान्ध्रस्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति ग्रावाणो वै सोमस्य
 राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्ग्राव्ण आग्नीध्र उपवासयति
 नैनम्मलिमुसेना विन्दति॥ (१२)

अथ ददते स्वया सन्ध्वधाकारो हि विन्दति॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छैति वैष्णवो वै देवतया यूपः
 स्वयैवैनं देवतयाच्छैत्यत्यन्यानां नान्यानुपांगामित्याहाति
 ह्यन्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्का परैरविदम्परोऽवरैरित्याहार्वाग्येनं
 परैर्विन्दति परोवरैस्तं त्वा जुषे (१३)

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्येनं जुषते देवस्त्वा
 सविता मध्वानुक्कित्याह तेजसैवैनमनत्तयोषधे त्रायस्वैनं स्वधिते
 मेनं हिंसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः शान्त्यै स्वधितेर्वृक्षस्य
 बिभ्यतः प्रथमेन शकलेन सह तेजः परा पतति यः प्रथमः शकलः
 परापतेत्तमप्या हरेत्सतैजसम् (१४)

ए॒वैन॒मा ह॑रती॒मे वै लो॒का यू॒पात्प्र॑य॒तो बि॒भ्यति॑ दि॒वम॑ग्रेण॒
मा ले॒खीर॑न्त॒रि॒क्ष॒मम्ये॑न॒ मा हि॑सी॒रित्या॑है॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यः॑
शम॑यति॒ वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो वि रो॒हेत्या॑ब्रश्च॒ने जु॑होति॒
तस्मा॑दा॒ब्रश्च॑नाद्वृ॒क्षाणा॑म्भूया॑ंस॒ उत्ति॑ष्ठन्ति स॒हस्र॑वल्शा वि व॒यं
रु॒हेमे॑त्या॒हाशि॑र्षमे॒वैता॑मा शा॒स्तेऽन॑क्षसङ्गम् (१५)

वृ॒श्चेद्य॑दक्षसङ्गं वृ॒श्चेद॑धर्इषं यज॑मानस्य प्र॒मायु॑कं
स्या॒द्यं का॒मये॑ताप्रतिष्ठितः स्या॒दित्या॑रोहं तस्मै॑ वृ॒श्चेदेष॑ वै
वन॑स्पती॒नाम॑प्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित ए॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑ताप॒शुः
स्या॒दित्य॑पूर्णं तस्मै॑ शुष्का॑ग्रं वृ॒श्चेदेष॑ वै वन॑स्पती॒नाम॑पश॒व्यो-
ऽप॒शुरे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त पशु॒मान्थस्या॑दिति॒ बहु॑पूर्णं तस्मै॑
बहु॑शाखं वृ॒श्चेदेष॑ वै (१६)

वन॑स्पती॒नाम॑पश॒व्यः प॑शु॒माने॒व भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठितं वृ॒श्चेत्प्र॑तिष्ठाका॒मः
वै वन॑स्पती॒नां प्रति॑ष्ठितो॒ यः स॒मे भू॒म्यै स्वा॑द्योने॒ रूढः॑ प्रत्ये॒व
ति॑ष्ठति॒ यः प्र॒त्यङ्मु॑प॒नत॑स्तं वृ॒श्चेत्स॑ हि मे॒धम॑भ्युप॒नतः॑ पश्चा॒रलि॑
तस्मै॑ वृ॒श्चेद्यं॑ का॒मये॑तोपै॒नमु॑त्तरो॒ यज्ञो॑ न॒मेदि॑ति॒ पश्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः
पाङ्क्तौ॑ य॒ज्ञ उपै॑नमु॒त्तरो॑ य॒ज्ञः (१७)

न॒मति॑ षड॑रलिं प्रतिष्ठाका॒मस्य॑ षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुष्वे॒व प्रति॑
तिष्ठति॒ सप्त॑रलिम्पशुका॒मस्य॑ स॒प्तप॑दा श॒क्करी॑ प॒शवः॑ श॒क्करी॑
प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्धे न॒वार॑लिं तेज॑स्का॒मस्य॑ त्रि॒वृता॑ स्तो॒मेन॑ स॒मि॒तं
तेज॑स्त्रि॒वृत्ते॒जस्यै॒व भ॑वत्येका॑दशा॒रलि॑मिन्द्रि॒यका॑म॒स्यैका॑दशाक्षरा

त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुगिन्द्रियाव्येव भवति पञ्चदशारत्निम्भ्रातृव्यवतः
 पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशारत्निं प्रजाकामस्य सप्तदशः
 प्रजापतिः प्रजापतेरास्या एकविंशत्यरत्निं प्रतिष्ठाकामस्यैक-
 विंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या अष्टाश्रिर्भवत्यष्टाक्षरा गायत्री
 तेजो गायत्री गायत्री यज्ञमुखं तेजसैव गायत्रिया यज्ञमुखेन
 सम्मितः॥ (१८)

जुपे सतेजसमर्नक्षसङ्गं बहुशाखं वृक्षेदेष वै यज्ञ उपैन्मुत्तरो यज्ञ आस्या एकात्रविंशतिश्च॥ [३]

पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेत्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः
 प्रोक्षति परांश्च प्रोक्षति पराडिव हि सुवर्गो लोकः क्रूरमिव वा
 एतत्करोति यत्खनत्यपोव नयति शान्त्यै यवमतीरव नयत्यूर्ग्वै यवो
 यजमानेन यूपः सम्मितो यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं
 दधाति (१९)

पितृणां सदनमसीति बर्हिरव स्तृणाति पितृदेवत्य १५
 ह्येतद्यन्निखातं यद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यो निखातः
 स्याद्वर्हिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनम्मिनोति यूपशकलमवांस्यति
 सतेजसमेवैनम्मिनोति देवस्त्वा सविता मध्वान्कित्याह
 तेजसैवैनमनक्ति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इति चषालं प्रति (२०)

मुञ्चति तस्माच्छीर्षत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति
 तेजो वा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः सम्मिता यदग्निष्ठा-

मश्रि॑म॒नक्ति॒ यज॑मानमेव तेज॑सान॒त्तयान्त॑म॒नत्तयान्त॑मेव यज॑मानं
तेज॑सान॒क्ति॒ सर्व॑तुः परि॑ मृश॒त्यप॑रि॒वर्गमे॒वास्मि॑न्तेजो॑ दधा॒त्युद्वि॑व
स्तभा॒नान्तरि॑क्षं पृ॒णेत्या॑हृषां लो॒कानां॑ वि॒धृत्यै॑ वैष्ण॒व्यर्चा॑ (२१)

कल्प॑यति॒ वैष्ण॒वो वै दे॒वता॑या॒ यूपः॑ स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या कल्पयति॒
द्वाभ्यां॑ कल्पयति॒ द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै॒ यं का॒मये॑त॒ तेज॑सैनं
दे॒वता॑भिरिन्द्रि॒येण॒ व्य॑र्धये॒यमित्य॑ग्नि॒ष्ठां तस्या॑श्रि॒माह॑वनीया॒दित्थं॑
वे॒त्थं वाति॑ नावये॒त्तेज॑सै॒वैनं॑ दे॒वता॑भिरिन्द्रि॒येण॒ व्य॑र्धयति॒ यं
का॒मये॑त॒ तेज॑सैनं दे॒वता॑भिरिन्द्रि॒येण॒ सम॑र्धये॒यमिति॑ (२२)

अ॒ग्नि॒ष्ठां तस्या॑श्रि॒माह॑वनीये॒न॒ सम्मि॑नुया॒त्तेज॑सै॒वैनं॑
दे॒वता॑भिरिन्द्रि॒येण॒ सम॑र्धयति॒ ब्रह्म॑वनिं॒ त्वा क्ष॑त्र॒वनि॑मित्या॒ह
यथा॑य॒जुरे॒वैतत्प॑रि॒ व्य॑यत्यू॒र्ग्वै र॑श॒ना यज॑माने॒न॒ यूपः॑ सम्मि॑तो
यज॑मानमे॒वोर्जा॑ सम॑र्धयति॒ नाभि॑द॒घ्ने परि॑ व्ययति॒ नाभि॑द॒घ्न
ए॒वास्मा॑ ऊ॒र्जं द॑धाति॒ तस्मा॑न्नाभि॑द॒घ्न ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते॒ यं
का॒मये॑तो॒र्जेन॑म् (२३)

व्य॑र्धये॒यमित्य॑ध्वा वा॒ तस्या॑वा॒चीं वावो॑हेदू॒र्जैवैनं॑ व्य॑र्धयति॒ यदि॑
का॒मये॑त॒ व॒र्षुकः॑ प॒र्जन्यः॑ स्या॒दित्य॑वा॒चीमवो॑हेद्वृष्टि॒मेव॑ नि यच्छति॒
यदि॑ का॒मये॑ता॒व॒र्षुकः॑ स्या॒दित्य॑ध्वा॒मुदू॑हेद्वृष्टि॒मेवोद्य॑च्छति॒ पितॄ॑णां
निखा॑त॒म्मनु॑ष्या॒णामूर्ध्वं॑ निखा॑ता॒दा र॑श॒नाया॒ ओष॑धीना॒ रश॑ना
विश्वे॑षाम् (२४)

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चषालादिन्द्रस्य चषालं
 साध्यानामतिरिक्तं स वा एष सर्वदेवत्यो यद्वूपो यद्वूपम्मिनोति
 सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते-
 ऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं
 लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु प्राजानन्तद्वूपस्य यूपत्वम् (२५)

यद्वूपम्मिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्तान्मिनोति
 पुरस्ताद्धि यज्ञस्य प्रज्ञायतेऽप्रज्ञातं हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं
 कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त तान् यज्ञो
 नास्पृशन्तान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा
 एतद्यज्ञस्य यदग्नावग्निम्मथित्वा प्रहरत्यतिरिक्तमेतत् (२६)

यूपस्य यदूर्ध्वं चषालात्तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति
 देवा वै सः स्थिते सोमे प्र सुचोहरन् यूपं तैऽमन्यन्त यज्ञवेशसं
 वा इदं कुर्म इति ते प्रस्तरं सुचान्निष्क्रयणमपश्यन्स्वरुं
 यूपस्य सः स्थिते सोमे प्र प्रस्तरं हरति जुहोति
 स्वरुमयज्ञवेशसाय॥ (२७)

दधाति प्रत्यृचा समर्धयेयमित्यूजैर्न विश्वेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारिंशच्च॥ [४]

साध्या वै देवा अस्मिँल्लोक आसन्नान्यत्किञ्चन मिषत्तै-
 ऽग्निमेवाग्नये मेधायालभन्त न ह्यन्यदालम्भ्यमविन्दन्ततो वा इमाः
 प्रजाः प्राजायन्त यदग्नावग्निम्मथित्वा प्रहरति प्रजानां प्रजननाय

रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः पशुर्यत्पशुमालभ्याग्निम्मन्थेद्रुद्राय
यजमानम् (२८)

अपि दध्यात्प्रमायुकः स्यादथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता
हविरेतद्यत्पशुरिति यत्पशुमालभ्याग्निम्मन्थति हव्यायैवासन्नाय
सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव मन्थ्यस्तन्नेवालब्धं नेवानालब्धमग्नेर्जनि
वृषणौ स्थ इत्याह वृषणौ (२९)

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृषणं
दधाथामित्याह वृषणं ह्येते दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनु
प्र जायस्वेत्याह छन्दोभिरेवैनम्प्र जनयत्यग्नये मथ्यमानायानु
ब्रूहीत्याह सावित्रीमृचमन्वाह सवितृप्रसूत एवैनम्मन्थति जातायानु
ब्रूहि (३०)

प्रहियमाणायानु ब्रूहीत्याह काण्डेकाण्ड एवैनं क्रियमाणे
समर्धयति गायत्रीः सर्वा अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः स्वेनैवैनं
छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निम्मन्थित्वा प्र हरति तौ
सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतो भवतं नः समनसावित्याह
शान्त्यै प्रहृत्य जुहोति जातायैवास्मा अन्नमपि दधात्याज्येन
जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यम्प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयत्यथो
तेजसा॥ (३१)

इषे त्वेति ब॒र्हि॒रा द॑त्त इच्छ॑त इव ह्येष॑ यो यज॑त
उप॑वीर॒सीत्या॒होप॒ ह्ये॑नानाक॒रोत्यु॒पो दे॒वान्दे॒वीर्वि॑शः प्रागु॒रित्या॑ह
दैवी॒रह्ये॑ता वि॒शः स॒तीर्दे॒वानु॑प॒यन्ति॑ व॒हीरु॑शिज॒ इत्या॑ह॒र्त्विजो॑ वै
व॒ह्य उ॒शिज॒स्तस्मा॑दे॒वमा॑ह बृह॑स्पते धा॒रया॑ वसू॒नीति॑ (३२)

आ॒ह ब्र॒ह्म वै दे॒वाना॑म्बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णैवास्मै॑ प॒शून॑व॒ रुन्धे॑
ह॒व्या ते॑ स्वद॒न्तामि॒त्याह॑ स्वद॒यत्ये॒वैनान्दे॒व त्वष्ट॑र्वसुं र॒ण्वेत्या॑ह
त्वष्टा॑ वै प॒शूना॑म्मिथु॒नाना॑रूप॒कृद्रूप॑मे॒व प॒शुषु॑ दधाति॒ रेव॑ती
रम॑ध्वमि॒त्याह॑ प॒शवो॑ वै रे॒वतीः॑ प॒शूने॒वास्मै॑ रमयति दे॒वस्य॑ त्वा
सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ (३३)

र॒श॒नामा॑ द॒त्ते प्र॑सूत्या अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मि॒त्याहा॒श्विनौ॑ हि
दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑ पू॒ष्णो ह॒स्ताभ्या॑मि॒त्याह॑ य॒त्या ऋ॒तस्य॑ त्वा
दे॒वह॒विः पा॒शेना॑ र॒भ इत्या॑ह स॒त्यं वा ऋ॒तं स॒त्येनै॒वैन॑मृतेना
र॒भतेऽक्ष॑ण॒या परि॑ हरति॒ वध्यः॑ हि प्र॒त्यश्च॑ प्रतिमु॒ञ्चन्ति॑ व्यावृ॒त्यै
ध॒र्षा मा॑नु॒षानि॑ति॒ नि यु॑नक्ति॒ धृत्या॑ अ॒द्भ्यः (३४)

त्वौष॑धीभ्यः प्रोक्षा॒मीत्या॑हा॒द्भ्यो ह्येष॑ ओष॑धीभ्यः स॒म्भवंति॑
यत्प॒शुर॒पाप्मे॒रुर॒सीत्या॑हैष ह्य॒पाम्पा॑ता यो मे॒धाया॑र॒भ्यते॑ स्वा॒त्तं
चि॒त्सदे॒व ह॒व्यमा॑पो दे॒वीः स्वद॑तैन॒मि॒त्याह॑ स्वद॒यत्ये॒वैन॑मुपरि॒ष्टात्प्रो॑
करोति॒ पा॒यय॑त्यन्तर॒त ए॒वैन॑मे॒ध्यं करोत्य॒धस्ता॒दुपो॑क्षति स॒र्वत॑

एवैनम्मेध्यं करोति॥ (३५)

वसूनिर्तिं प्रसव इत्युच्चोऽन्तरत एवेनन्दशं च॥ [६]

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानुभ्यभवन्नग्रये समिध्यमानायानु
ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः
प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स
संवत्सरः संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै
सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम् (३६)

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयति
यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूष्णीं होमेनावृजत
यत्तूष्णीमाधारमाधारयति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृद्धे परिधीन्त्सम्मांष्टिं
पुनात्येवैनात्रिस्त्रिः सम्मांष्टिं त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षंसामपहत्यै
द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश (३७)

मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा
उप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य
यदाधारोऽग्निः सर्वा देवता यदाधारमाधारयति शीर्षत एव यज्ञस्य
यजमानः सर्वा देवता अव रुन्धे शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार
आत्मा पशुराधारमाधार्य पशुः समनक्त्यात्मन्नेव यज्ञस्य (३८)

शिरः प्रति दधाति सं ते प्राणो वायुना गच्छतामित्याह
वायुदेवत्यो वै प्राणो वायावेवास्य प्राणं जुहोति सं यजत्रैरङ्गानि

सं य॒ज्ञप॑तिरा॒शिषे॑त्या॒ह य॒ज्ञप॑तिमे॒वास्या॒शिषं॑ गमयति विश्वरूपो
वै त्वा॒ष्ट्र उ॒परि॑ष्ठात्प॒शुम॒भ्यंव॑मी॒त्तस्मा॑दु॒परि॑ष्ठात्प॒शोर्नाव॑ द्यन्ति
यदु॒परि॑ष्ठात्प॒शुः संम॑नक्ति॒ मेध्यं॑मे॒व (३९)

ए॒नं क॒रोत्यृ॒त्विजो॑ वृणीते॒ छन्दा॑ँस्ये॒व वृणी॑ते स॒प्त वृणी॑ते
स॒प्त ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ स॒प्तार॑ण्याः स॒प्त छन्दा॑ँस्यु॒भय॑स्याव॑रुद्धा
एका॑दश प्रया॒जान् य॑जति॒ दश॒ वै प॒शोः प्रा॑णा आ॒त्मैका॑दशो
यावा॑ने॒व प॒शुस्त॑म्प्र य॑जति व॒पामे॑कः परि॑ शय आ॒त्मैवा॒त्मानं॑
परि॑ शये॒ वज्रो॑ वै स्व॒धिति॑र्वज्रो॑ यू॒पश॑क॒लो घृ॒तं ख॒लु वै दे॒वा
वज्रं॑ कृ॒त्वा सोम॑म॒घ्नन्धृ॑तेना॒क्तौ प॒शं त्रा॑येथा॒मित्या॑ह॒ वज्रे॑णै॒वैनं॑ वशं
कृ॒त्वा ल॑भते॥ (४०)

आ॒घार॑म॒घ्नन्ते॒ द्वाद॑शा॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ मे॒ध्यंमे॒व ख॒लु वा अ॒ष्टाद॑श च॥ [७]

पर्य॑ग्नि करोति॒ सर्व॑हुत॒मेवैनं॑ क॒रोत्य॑स्क॒न्दाया॑स्क॒न्नः॒ हि
तद्य॑द्भुतस्य॒ स्कन्द॑ति॒ त्रिः पर्य॑ग्नि करोति॒ त्र्या॑वृद्धि॒ यज्ञो॑-
ऽथो रक्ष॑साम॒पह॑त्यै ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्त्यन्वा॒रभ्यः॑ प॒शू (३)
र्नान्वा॒रभ्या॑ (३) इति॑ मृ॒त्यवे॒ वा ए॒ष नी॑यते॒ यत्प॒शुस्तं॑ यद॒न्वा॒रभे॑त
प्र॒मायु॑को॒ यज॑मानः स्या॒दथो॒ खल्वा॑हुः सु॒वर्गा॑य॒ वा ए॒ष लो॒काय॑
नी॒यते॒ यत् (४१)

प॒शुरि॑ति॒ यन्ना॒न्वा॒रभे॑त सु॒वर्गाल्लो॒काद्य॑ज॒मानो॑ हीयेत
वपा॒श्रप॑णीभ्याम॒न्वा॒रभे॑त॒ तन्ने॒वा॒न्वा॒रब्धं॑ ने॒वान॑न्वा॒रब्धमु॑प॒ प्रेष्य॑

होत॑र॒ह॒व्या दे॒वेभ्य॑ इत्या॑हेषि॒तः॑ हि कर्म॑ क्रियते॒ रेव॑तीर्य॒ज्ञप॑तिं
प्रि॒य॒धा वि॑शतेत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतद॑ग्निना॑ पु॒रस्ता॑देति॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्यै
पृथि॒व्याः सम्पृ॑चः पा॒हीति॑ ब॒र्हिः (४२)

उपा॑स्यत्यस्क॑न्दायास्क॑न्नः॑ हि तद्यद्व॑र्हिषि॒ स्कन्द॑त्यथो
ब॒र्हिषद॑मे॒वैनं॑ करोति॒ परा॑डा वर्ततेऽध्व॒र्युः प॒शोः सं॒ज्ञप्य॑मा॒नात्प॒शुभ्य॑
ए॒व तन्नि॑ हु॒त आ॒त्मनो॑ना॒व्रस्काय॑ गच्छति॒ श्रियं॑ प्र प॒शूना॑प्नोति
य ए॒वं वेद॑ प॒श्चाल्लो॑का वा ए॒षा प्राच्यु॑दानी॒यते॒ यत्पत्नी॑ नम॑स्त
आता॑नेत्या॒हादित्य॑स्य॒ वै रश्मयः॑ (४३)

आ॒ता॒नास्तेभ्य॑ ए॒व नम॑स्करोत्यन॒र्वा प्रेही॑त्या॒ह भ्रातृ॑व्यो
वा अ॒र्वा भ्रातृ॑व्यापनु॒त्यै घृ॒तस्य॑ कु॒ल्याम॑नु॒ सह प्र॑जया॒ सह
रा॒यस्पोषे॑णेत्या॒हाशिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्त॒ आपो॑ दे॒वीः शुद्धा॑युव॒
इत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतत्॥ (४४)

लो॒काय॑ नीयते॒ यद्व॑र्ही रश्मयः॑ स॒तत्रि॑ंशच्च॥ [८]

प॒शोर्वा आल॑ब्धस्य प्रा॒णाञ्छु॑गृच्छति॒ वाक्त् आ॒प्याय॑तां
प्रा॒णस्त॒ आ प्या॑यता॒मित्या॑ह प्रा॒णेभ्य॑ ए॒वास्य॑ शुचः॑ शम॑यति॒
सा प्रा॒णेभ्योऽधि॑ पृथि॒वीः शुक्ल॑ वि॑शति॒ शम॑हो॒भ्यामि॑ति नि
न॑यत्यहो॒रात्रा॒भ्यामे॒व पृथि॑व्यै शुचः॑ शम॑यत्योष॒धे त्राय॑स्वैन॒ः
स्वधि॑ते॒ मेन॑ः॒ हि॒ सी॒रित्या॑ह वज्रो॒ वै स्वधि॑तिः (४५)

शान्त्यै॑ पार्श्व॒त आ॑च्छति॒ मध्य॑तो हि म॑नुष्या॒ आ॑च्छन्ति॒

तिरश्चीनमा च्छात्यनूचीनः५ हि मनुष्या आच्छान्ति व्यावृत्त्यै
 रक्षसाम्भागोऽसीति स्थविमतो बर्हिरक्तापास्यत्यस्मैव रक्षांसि
 निरवदयत इदमहः५ रक्षोऽधमं तमो नयामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च
 वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव (४६)

द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तावुभावधमं तमो नयतीषे त्वेति
 वपामुत्खिदतीच्छत इव ह्येष यो यजते यदुपतृन्द्याद्रुद्रोऽस्य
 पशून्धातुकः स्याद्यन्नोपतृन्द्यादयता स्यादन्ययोपतृणत्यन्यया न
 धृत्यै घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्ण्वाथामित्याह द्यावापृथिवी एव
 रसेनानुक्त्यर्छिन्नः (४७)

रायः सुवीर इत्याह यथायजुरेवैतत्क्रूरमिव वा एतत्करोति
 यद्वपामुत्खिदत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह शान्त्यै प्र वा एषो-
 ऽस्माल्लोकाच्च्यवते यः पशुम्मृत्यवै नीयमानमन्वारभते वपाश्रपणी
 पुनरन्वारभतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यग्निना पुरस्तादेति
 रक्षसामपहत्या अथो देवता एव हव्येन (४८)

अन्वेति नान्तममङ्गारमति हरेद्यदन्तममङ्गारमतिहरेद्देवता
 अति मन्येत वायो वीहिं स्तोकानामित्याह तस्माद्विभक्ताः स्तोका
 अव पद्यन्तेऽग्रं वा एतत्पशूनां यद्वपाग्रमोषधीनाम्बर्हिरग्रेणैवाग्रः५
 समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पशून्प्रति ष्ठापयति स्वाहाकृतीभ्यः
 प्रेष्येत्याह (४९)

यज्ञस्य समिष्ट्यै प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यमात्मा
 वपा पृषदाज्यमभिघार्य वपामभि घारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ
 दधाति स्वाहोर्ध्वनभसम्मरुतं गच्छतमित्याहोर्ध्वनभा ह स्म वै
 मारुतो देवानां वपाश्रपणी प्रहरति तेनैवैने प्र हरति विषूची प्र
 हरति तस्माद्विष्वञ्चौ प्राणापानौ॥ (५०)

स्वर्धितिक्षेवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह पद्वत्वारिंशच्च॥ [९]

पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपति समेधमेवैनमा लभते वपया
 प्रचर्य पुरोडाशेन प्र चरत्यूर्ग्वै पुरोडाश ऊर्जमेव पशूनाम्मध्यतो
 दधात्यथौ पशोरेव छिद्रमपि दधाति पृषदाज्यस्योपहत्य त्रिः
 पृच्छति शृतं हवीः (३) शमितुरिति त्रिषत्या हि देवा योऽशृतं
 शृतमाह स एनसा प्राणापानौ वा एतौ पशूनाम् (५१)

यत्पृषदाज्यम्पशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि
 समेति यत्पृषदाज्येन हृदयमभिघारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ
 दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या
 नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्त्वा मेधम्प्राक्षारयन्त्स
 प्रक्षौऽभवत्तत्प्रक्षस्यं प्रक्षत्वं यत्प्लक्षशाखोत्तरबरहिर्भवति
 समेधस्यैव (५२)

पशोरव द्यति पशुं वै ह्रियमाणं रक्षास्यनु सचन्तेऽन्तरा
 यूपं चाहवनीयं च हरति रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोऽप

क्रामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु ब्रूहीत्याहु मन एवास्याव
रुद्ध एकादशावदानान्यव द्यति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो
यावानेव पशुस्तस्याव (५३)

द्यति हृदयस्याग्रेऽव द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै
हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति तदुरसोऽधि
निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदाय यथाकाममुत्तरेषामवद्यति
यथापूर्वमेवास्य पशोरवत्तम्भवति मध्यतो गुदस्याव द्यति मध्यतो
हि प्राण उत्तमस्याव द्यति (५४)

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि जायमानो
वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः
प्रजया पितृभ्य एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी
तदवदानैरेवाव दयते तदवदानानामवदानत्वन्देवासुराः संयत्ता
आसन्ते देवा अग्निमब्रुवन्त्वया वीरेणासुरानभि भवामेति (५)

सोऽब्रवीद्वरं वृणै पशोरुद्धारमुद्धरा इति स एतमुद्धारमुदहरत
दोः पूर्वार्धस्य गुदममध्यतः श्रोणि जघनार्धस्य ततो देवा
अभवन्परासुरा यत्र्यङ्गाणां समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यक्षण्याव द्यति तस्मादक्षण्या
पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥ (५६)

मेदसा स्त्रुचौ प्रोर्णोति मेदोरूपा वै पशवो रूपमेव पशुषु दधाति
यूषन्नवधाय प्रोर्णोति रसो वा एष पशूनां यद्य रसमेव पशुषु दधाति
पार्श्वेन वसाहोमम्प्र यौति मध्यं वा एतत्पशूनां यत्पार्श्वं रसं एष
पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमम्प्रयौति मध्यत एव पशूनां रसं
दधाति घन्ति (५७)

वा एतत्पशुं यत्संज्ञपयन्त्यैन्द्रः खलु वै देवतया प्राण ऐन्द्रो-
ऽपान ऐन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदित्याह प्राणापानावेव पशुषु
दधाति देवं त्वष्टर्भूरिं ते स रसमेत्वित्याह त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो
विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथेत्याह विषुरूपा ह्येते सन्तः सलक्ष्माण
एतर्हि भवन्ति देवत्रा यन्तम् (५८)

अवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरो मदन्वित्याहानुमतमेवैनम्मा
पित्रा सुवर्गं लोकं गमयत्यर्धर्चे वसाहोमं जुहोत्यसौ वा अर्धर्च
इयमर्धर्च इमे एव रसेनानक्ति दिशो जुहोति दिशं एव
रसेनानक्त्यथो दिग्भ्य एवोर्ज रसमव रुन्धे प्राणापानौ वा एतौ
पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु (५९)

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहृत्याह वनस्पतयेऽनु
ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पशुषु दधात्यन्यस्यान्यस्य
समवत्त रसमवद्यति तस्मान्नानारूपाः पशवो यूष्णोप सिञ्चति
रसो वा एष पशूनां यद्य रसमेव पशुषु दधातीडामुप ह्वयते पशवो

वा इडां पशूनेवोपं ह्वयते चतुरूपं ह्वयते (६०)

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं तस्मा
आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैनम्पशुभ्यो निर्भजत्यपशुरेव
भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति मेदस्वत्तस्मा आ
दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवास्मै पशून्व रुन्धे पशुमानेव
भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत् स आज्यम् (६१)

पुरस्तादसृजत पशुम्मध्यतः पृषदाज्यम्पश्चात्तस्मादाज्येन
प्रयाजा इज्यन्ते पशूनां मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्मिश्रमि
पश्चात्सृष्टं ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः
प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति घन्ति वा
एतत्पशुं यत्संज्ञयन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां
यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव पशुषु
दधाति॥ (६२)

घन्ति यन्तं खलु चतुरूपं ह्वयत् आज्यं यत्पृषदाज्येन पदं॥ [११]

यज्ञेन ता उपयद्भिर्देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपांश्चग्रा देवा वा
उपांश्चो वाग्वै मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा अग्रयणाग्रांनेकादश॥ [१२] यज्ञेन लोके
पशुमान्स्यात्सर्वन्मार्थ्यन्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥५१॥ यज्ञेन गौरभि निर्वर्तते॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>